

УДК 477.54

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.3.6>

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ІСТОРИЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Сачко Д. В. – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри публічного управління та права Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-6350-4818

Стаття присвячена проблемі публічного управління у сфері забезпечення якості вищої історичної освіти в умовах як довоєнного часу, так і у воєнний період, а також актуальних перспектив на майбутнє.

Автор приділив основну увагу питанням державних гарантій забезпечення якості історичної вищої освіти шляхом якісного процесу акредитації Національним агентством забезпечення якості вищої освіти. Було визначено основні функції установи та перші здобутки протягом 2020-2023 років. Основна увага була приділена автором саме акредитації освітніх програм спеціальностей 032 Історія та археологія та 014 Середня освіта (Історія), що реалізують підготовку фахівців-істориків. Було виявлено, що переважна більшість освітніх програм успішно пройшли процес акредитації, а процес підготовки відповідає Критеріям оцінювання якості освітньої програми Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2019). Основною проблемою для освітніх програм, які отримали «умовну» акредитацію став критерій 2 «Структура та зміст освітньої програми», що вимагає більш відповідального укладання освітньої програми підготовки фахівців та перегляду основних освітніх компонентів, їх логічної послідовності викладання тощо, щоб підвищити якість підготовки істориків.

Крім того, Національне агентство забезпечення якості вищої освіти своїм Рішенням рекомендує посилити освітні складові гуманітарного напрямку освітніх програм як історичних, так і неісторичних спеціальностей, адже саме вони є ключовими при підготовці не лише фахівця певної справи, а й при формуванні національної свідомості та громадянської відповідальності.

Також автор проаналізував погляди на необхідність перегляду своєї ролі історика українських науковців. Зокрема, розглянуто основні проблеми історичної науки, освіти та політики, які порушують Валерій Смолий, Станіслав Кульчицький, Григорій Грабович та інші.

Ключові слова: історична освіта, вища освіта, публічне управління, забезпечення якості вищої освіти, Національне агентство забезпечення якості вищої освіти.

Sachko D. V. Public management of the historical higher education quality assurance system in Ukraine

The article is devoted to the problem of public administration in the field of ensuring the quality of higher historical education in both pre-war and wartime conditions, as well as current prospects for the future.

The author paid the main attention to the issues of state guarantees of ensuring the quality of historical higher education through the qualitative process of accreditation by the National Agency for Quality Assurance of Higher Education. The main functions of the institution and the first achievements during 2020-2023 were determined. The main attention was paid by the author to the accreditation of the educational programs of specialties 032 History and Archeology and 014 Secondary Education (History), which implement the training of historians. It was found that the vast majority of educational programs have successfully passed the accreditation process, and the training process complies with the Criteria for evaluating the quality of an educational program of the Regulations on the Accreditation of Educational Programs for the Training of Higher Education Applicants (2019). The main problem for educational programs that received «conditional» accreditation was criterion 2 «Structure and content of the educational program», which requires a more responsible arrangement of the educational program for the training of specialists and revision of the main educational components, their logical sequence of teaching, etc., in order to improve the quality of the training of historians.

In addition, the National Agency for Quality Assurance of Higher Education by its decision recommends strengthening the educational components of the humanitarian direction of educational programs in both historical and non-historical specialties, because they are key in training not only a specialist in a certain field, but also in the formation of national consciousness and civic responsibility.

The author also analyzed views on the need to review his role as a historian of Ukrainian scientists. In particular, the main problems of historical science, education and politics raised by Valery Smoliy, Stanislav Kulchytskyi, Hryhoriy Grabovych and others are considered.

Key words: *historical education, higher education, public administration, quality assurance of higher education, National Agency for Quality Assurance of Higher Education.*

Постановка проблеми. Історична наука та освіта ще з часів Стародавнього світу займала вагомe місце у процесі державотворення та управління країнами. Адже історія є сильним інструментом ідеології. Можна визначити багато різноманітних причин російсько-української війни, розпочатої ще 2014 року та повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року, але однією з них, і можливо не останньою, є прагнення країною-агресоркою черговий раз переписати російсько-українську історію. Аргументами цього є поширювані російськими владою та пропагандистами наративи про «давньоруську народність», яка ніби-то є колискою «трьох братніх народів», що на південно-східних територіях України не існувало навіть людності до захоплення цих земель Російською імперією у XVIII ст., що України не існувало до проголошення її Українською Соціалістичною Радянською Республікою («Україну створив Ленін»), українська мова є діалектом російської та ще багато іншого не підтвердженого історичною наукою. І, на жаль, деяка частина українського суспільства сприймає подібні ідеї як історичну реальність та стають підставою колабораціоналізму на окупованих територіях.

Саме для того, щоб протистояти подібній ідеологічній кампанії Кремля, агресивній політиці Російської Федерації та забезпечення безпеки України у майбутньому, мало стабілізувати політику, посилити економіку та обороноздатність України, а й підвищити якість історичної освіти, зокрема, вищої. Тому що заклади вищої освіти є одними із центрів інтелектуального життя, місцем формування професіоналів та відповідальних громадян, а також майбутніх вчителів та викладачів історії, які, в свою чергу, будуть навчати і виховувати наступне покоління. Це і визначає актуальність проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання публічного управління освітою стало предметом наукових робіт дослідників Сбруєвої А., Бесчастного В., Жабенка О., Лугового В., Дзвінчука Д., Мамаєва І., Майбороди С., Крисюка С., Сиченка В., Баханов К., Пометун О. та інші.

Проблемі сутності понять «публічна історія» та «історична політика», особливостям її реалізації присвятили свої роботи дослідники Бондар В., Зашкільняк Л., Голубчик Г., Касьянов Г., Киридон А., Зінченко О., Удод О., Колесник І., Репіна Л., Д. де Грут, Ліддінгтон Дж., Нора П., Сайер Ф., Савел'єва І., Хальбвакса М. та інші.

Мета статті. Мета статті – аналіз здобутків та перспектив публічного управління забезпечення якості вищої освіти в Україні у сфері історії.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта є однією із основ здорового, інноваційного суспільства, правової держави, конкурентноспроможної на світовій арені. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» якість вищої освіти – це «відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам, а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що

забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [1].

Для забезпечення належної якості вищої освіти, а особливо історичної, в Україні існує два види контролю – державний та громадський, що відповідає тенденціям публічного управління. Державний контроль виконує центральний орган виконавчої влади – Міністерство освіти та науки України (МОН), якому підпорядковані заклади вищої освіти та наукові установи України. Громадський контроль, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «є правом суспільства та окремих громадян, працівників у сфері вищої освіти, осіб, які навчаються, органів громадського самоврядування, організацій роботодавців та їх об'єднань, громадських організацій отримувати у встановленому законодавством порядку доступ до інформації на всіх етапах прийняття рішень у сфері вищої освіти і науки, вносити пропозиції та зауваження до них, погоджувати прийняття визначених законом рішень» [1].

Державний контроль МОН реалізує через діяльність Національного агентства забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), яке є колегіальним органом, який створений державою та діє в межах українського законодавства. НАЗЯВО «формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм; ... аналізує якість освітньої діяльності закладів вищої освіти; проводить ліцензійну експертизу, ... погоджує стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю;... приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми за результатами акредитаційної експертизи освітньої програми;...скасовує рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату, ...на підставі подання Апеляційного комітету за результатами розгляду звернення, заяви або скарги щодо діяльності та рішень спеціалізованих вчених рад; формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти, за якими можуть складатися рейтинги закладів вищої освіти; подає пропозиції щодо надання закладу вищої освіти статусу національного [або] дослідницького; ... розробляє вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені; ... акредитує незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти та веде їх реєстр; бере участь у формуванні показників державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою...; щороку готує та оприлюднює доповідь про якість вищої освіти в Україні, її відповідність завданням сталого інноваційного розвитку суспільства, формує пропозиції щодо законодавчого забезпечення якості вищої освіти» тощо [2].

Отже, основна діяльність НАЗЯВО полягає у контролі за якістю надання вищої освіти шляхом акредитації освітніх програм та діяльністю спеціалізованих вчених з присудження наукових ступенів.

Аналіз розміщених у вільному доступі акредитаційні справи освітніх програм (далі – ОП) зі спеціальностей 032 Історія та археологія рівнів вищої освіти бакалавр, магістр, доктор філософії та 014 Середня освіта (Історія/Історія, правознавство) рівня вищої освіти магістр дає можливість оглядово охарактеризувати якість підготовки фахівців-істориків в Україні протягом 2020-2023 років. Однак слід зауважити, що з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року процес акредитації зазнав певних змін у напрямку спрощення його процедури, тому не є об'єктом аналізу [3].

Аналіз офіційних даних НАЗЯВО продемонстрував, що протягом 2020-2021 років процес акредитації пройшли 40 ОП спеціальності 032 Історія

та археологія, з них 10 – першого (бакалаврського), 6 – другого (магістерського) та 24 – третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти [4].

5 ОП спеціальності 032 Історія та археологія акредитувались із статусом «зразкової»: першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (2020 р.), 4 – третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (2020 р.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2020 р.), Національного університету «Києво-Могилянська академія» (2020 р.), ЗВО «Український католицький університет» (2021 р.) [4].

Відкладену (умовну) акредитацію на один рік отримали 5 ОП зі спеціальності 032 Історія та археологія: другого (магістерського) рівня вищої освіти Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (2020 р., акредитовано у 2021 р.), 4 – третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (2020 р.), Національна академія сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного (2020 р.), Інститут народознавства НАН України (2021 р.), Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2021 р.) (ДВНЗ «Ужгородський національний університет»), Національна академія сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного у 2021 р. пройшли повторну акредитацію та отримали її на 5 років [4].

У період 2022-2023 років процес акредитації проходять 43 ОП спеціальності 032 Історія та археологія, з них 16 – першого (бакалаврського), 10 – другого (магістерського) та 17 – третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти. На сьогоднішній день жодна з них не отримала акредитацію зі статусом «зразкова», а 2 – отримали акредитацію зі статусом «відкладеної» [4].

Предметом вивчення якості ОП спеціальності 014 Середня освіта (Історія/Історія, правознавство) було обрано за другим (магістерським) рівнем вищої освіти, бо зазвичай він передбачає підготовку фахівців із кваліфікацією «викладач історії» із правом викладання в закладах вищої освіти, ОП третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія/Історія, правознавство) акредитацію не проходили.

Аналіз офіційних даних НАЗЯВО продемонстрував, що протягом 2020-2022 років процес акредитації пройшли 10 ОП спеціальності 014 Середня освіта (Історія/Історія, правознавство) другого (магістерського) рівня вищої освіти, з них 4 ОП отримали акредитацію зі статусом «відкладеної», та проходили повторну акредитацію через рік (успішно) [4].

Аналіз причин отримання статусу «відкладеної» або «умовної» акредитації, що демонструє наявність проблем у системі забезпечення якості вищої освіти в університеті, вимагає їх усунення протягом одного року й повторної акредитації, є невиконання другого критерію оцінювання якості освітньої програми Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2019) «Структура та зміст освітньої програми»: невідповідність обсягу ОП або її окремих освітніх компонентів вимогам законодавства та/або стандарту вищої освіти до ОП зі спеціальності 032 Історія та археологія та 014 Середня освіта (Історія); проблеми із структурою, логічністю ОП, спроможність досягнення цілей та програмних результатів навчання, відповідність предметній області визначеної спеціальності; відсутність можливості для формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачами вищої освіти; недостатність практичної підготовки та інше [5].

Загалом можна зробити висновок, що більшість ОП, які були акредитовані НАЗЯВО, є ОП третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти спеціальності

032 Історія та археологія, що передбачає підготовку науково-освітніх кадрів у галузі історії та археології. А це має позитивні перспективи для української історичної вищої освіти та науки.

Однією із функцій НАЗЯВО є погодження розроблених МОН стандартів освітньої діяльності та стандартів вищої освіти за кожною спеціальністю [2]. А тому установа має право рекомендувати певні стандарти до змісту вищої історичної освіти. Зокрема, у листопаді 2019 р. НАЗЯВО звернуло увагу на актуальності гуманітарної складової освітнього процесу, дотримання мовного законодавства та інших законів України з метою формування світоглядних та громадянських якостей здобувачів, його морально-етичних цінностей, вирішувати питання загальнокультурної підготовки, що є важливим в умовах гібридної війни Росії проти України [6]. У червні 2022 р. НАЗЯВО у черговому своєму Рішенні про історико-культурну складову освітнього процесу наголосили, що «вивчення історичного минулого українського народу, передусім його багатовікової боротьби за волю та власну ідентичність, розуміння вражаючих культурних здобутків набуває сьогодні ще більшої актуальності» [7]. Також фахівці установи вказують, що «саме вивчення історії та культури власного народу в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук формують громадянську ідентичність і патріотизм. Національне агентство акцентує увагу на необхідності посилення історико-культурного компоненту як обов'язкової складової вищої освіти» [7]. Заклади вищої освіти в межах власної академічної автономії мають право самостійно вирішувати можливості реалізації рекомендації НАЗЯВО щодо поглиблення історико-культурної складової освітнього процесу.

Академічна та наукова автономність є вагомою ознакою демократичності та зрілості українського суспільства та науково-освітнього товариства, однак залишається актуальним певне втручання у важливий історичний фактаж у період російсько-української війни. Саме тому МОН презентувало Лист «Про використання історичної періодизації» [9] із посиланням на рекомендації Генерального Штабу України [8].

Важливе місце у громадському контролі якості вищої історичної освіти займають історики-науковці, які транслюють актуальні історичні наративи, які презентуються здобувачам вищої освіти історичного та неісторичного спрямування, зокрема, аспірантів, широкого загалу українського суспільства.

Директор Інституту історії України НАН України Валерій Смолій, згадуючи високу ефективність «цеху українських істориків» у роботі щодо наголошує викликів гібридної війни, наголошує, що «нині ворог кидає нові виклики в інформаційній, медійній, культурній, освітній та інших сферах. Кожен український історик, незалежно від місця фізичного перебування, має робити свою справу – всіляко підтримувати ЗСУ, проводити фахові дослідження, комунікувати з іноземними колегами, ширити об'єктивну і коректну інформацію про Україну та її минувшину у ЗМІ і всесвітній мережі, змагатися з московськими ідеологемами й фальсифікаціями. Тільки так можна перемогти підступного й безжального ворога» [10]. Він звертає увагу на необхідності новітніх досліджень питань українсько-російського пограниччя, російсько-українських протистоянь протягом всієї історії, змісту воєнних конфліктів та мілітарної культури як цивілізаційного явища, а також переглянути значення та ролі України на міжнародній арені [10].

Заступник голови Українського інституту національної пам'яті, Володимир Тилищак є одним із тих істориків, які активно просувають ідею «деколонізації» України, подолання імперських впливів на українське суспільство, науку та освіту [11].

Головний науковий співробітник відділу історії України 20–30-х рр. ХХ ст. Інституту історії України НАН України Станіслав Кульчицький, який є одним із найавторитетніших дослідників Голодомору 1932-1933 рр., вказує на те, що «нам, історикам, бібліотекарям, іншим працівникам гуманітарної сфери, треба розбуджувати і перетворювати історичну пам'ять у національну» [12], а це є одним із оновних завдань молодого покоління.

Професор кафедри української літератури ім. Дмитра Чижевського Гарвардського університету, головний редактор часопису та видавництва «Критика» Григорій Грабович звертає увагу на важливості перегляду підходів трансляції гуманітаристики України в цілому: 1) необхідно визначитись із каноном української культури: «саме тепер, коли війна ще не завершилась і перемога ще не настала, ці питання мало би бути розглянуто у формі нового плану Маршала для відбудови України, <...> без пріоритезації культури й авангарду, експериментаторства як такого, постійного виходу на передовий світовий рівень тощо Україна буде приречена перебувати в тіні, пасти задніх» [13]; 2) деколонізація української культури та науки; 3) «доки триває війна в Україні, українські інституції можуть сміливо застосовувати механізми cancel culture у стосунках із Росією: її можна оминати, мати справу тільки з тими, хто активно підтримує Україну й засуджує російську агресію» [13].

Висновки. Отже, питання забезпечення якості історичної освіти є актуальним та важливим на сьогоднішній день та у перспективі. Україна має механізми реалізації цього завдання як через державні установи – Міністерство освіти і науки України, Національне агентство забезпечення якості вищої освіти, так і через діяльність істориків-науковців та істориків-освітян. Аналіз результатів акредитації освітніх програм з підготовки здобувачів історичного фаху демонструє загалом високий рівень якості, особливо на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. А історики-науковці продовжують розпочату ще у 2014 році антиросійську видавничу наукову діяльність, що є основою освітньо-наукової підготовки молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244. URL: <http://surl.li/hehrb>
3. Тимчасовий порядок акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, в умовах воєнного стану, затверджено Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти Протокол № 6(11) від 14 квітня 2022 р. зі змінами. URL: <http://surl.li/gvpro>
4. Акредитаційні справи. Офіційний сайт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://public.naqa.gov.ua/>
5. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти від 11.07.2019 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>
6. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 27 листопада 2019 р. з приводу гуманітарної складової освітнього процесу, дотримання мовного законодавства та інших законів України. URL: <https://cutt.ly/YKSPTvR>
7. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. про історико-культурну складову освітнього процесу. URL: <http://surl.li/cvwxr>

8. Лист Генерального Штабу Збройних Сил України від 12.01.2023 № 300/1/С/287.
9. Лист МОН України «Про використання історичної періодизації» від 26.01.2023 № 7/32-23. URL: <http://surl.li/hlkod>
10. Смолій В. Історик і війна / НАН України. Інститут історії України. 2022. 23 березня. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016388>
11. Історичний спротив: у Інституті нацпам'яті прокоментували потребу деколонізації. *Новинарня*. 2022. 14 квітня. URL: <http://surl.li/hlkod>
12. Кульчицький С. Перетворювати історичну пам'ять у національну. *Чорноморські новини*. 2022. № 101–102. 29–31 грудня. URL: <http://surl.li/hllho>
13. Грабович Г. Війна і наука. Про істотне, але нечасто обговорюване. *Критика*. 2022. № 11–12. 29 грудня. URL: <http://surl.li/hlkol>

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII «Pro vyshchu osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Statut Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity, zatverdzhenyi postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 kvitnia 2015 r. № 244. URL: <http://surl.li/hehrb>
3. Tymchasovi poriadok akredytatsii osvitnikh proham, za yakymy zdiisnietsia pidhotovka здобувачів вищої освіти, в умовках воєнного стану, затверджено Natsionalnym ahentstvom iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity Protokol № 6(11) vid 14 kvitnia 2022 r. zi zminyamy. URL: <http://surl.li/gvpro>
4. Akredytatsiini spravy. Ofitsiyni sait Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. URL: <https://public.naq.gov.ua/>
5. Polozhennia pro akredytatsiiu osvitnikh proham, za yakymy zdiisnietsia pidhotovka здобувачів вищої освіти vid 11.07.2019 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>
6. Rishennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity vid 21 chervnia 2022 r. Z pryvodu humanitarnoi skladovoi osvitnoho protsesu, dotrymannia movnoho zakonodavstva ta inshykh zakoniv Ukrainy. URL: <https://cutt.ly/YKSPTvR>
7. Rishennia Natsionalnoho ahentstva iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity vid 21 chervnia 2022 r. pro istoryko-kulturnu skladovu osvitnoho protsesu. URL: <http://surl.li/cvwxr>
8. Lyst Heneralnoho Shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy vid 12.01.2023 № 300/1/S/287
9. Lyst MON Ukrainy «Pro vykorystannia istorychnoi periodyzatsii» vid 26.01.2023 № 7/32-23. URL: <http://surl.li/hlkod>
10. Smolii, V. (2022) Історик і війна / НАН України. Інститут історії України. 23 березня. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016388>
11. Історичний спротив: у Інституті нацпам'яті прокоментували потребу деколонізації. *Novynarnia*. 2022. 14 квітня. URL: <http://surl.li/hlkod>
12. Kulchytskyi, S. (2022) Peretvoriuvaty istorychnu pamiat u natsionalnu. *Chornomorski novyny*. № 101–102. 29–31 hrudnia. URL: <http://surl.li/hllho>
13. Hrabovych, H. (2022) Viina i nauka. Pro istotne, ale nechasto obhovoriuvane. *Krytyka*. № 11–12. 29 hrudnia. URL: <http://surl.li/hlkol>